
ÖTÜKEN

MODERN BATI DÜŞÜNCESİNDE VAHİY

Prof. Dr. Recep Kılıç

ÖTÜKEN

Recep KILIÇ, 1958 Giresun doğumlu. 1980 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. Aynı üniversitede *Ahlâkın Dinî Temelinin Önemi* isimli teziyle 1991'de doktorasını tamamladı. Kırgızistan Osh Devlet Üniversitesi ve Amsterdam Vrije Üniversitesi'nde kısa süreli misafir öğretim üyesi olarak bulunu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans ve lisansüstü seviyede halen vermekte olduğu din felsefesi ve ahlak felsefesi ile ilgili dersler yanında Gazi Üniversitesi'nde lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde felsefe dersleri verdi (1995- 2012).

Halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak çalışmakta olup eserlerinden bazıları şunlardır: *Ahlâkın Dinî Temeli, İnsan ve Ahlâk, Modern Batı Düşüncesinde Vahiy, Dini Anlamak Üzerine, Türkiye Aleviliği: Sosyo-Kültürel Dinsel Yapı Çözümlemesi* (Şahin Gürsoy ile birlikte), *Din ve Kültür İlişkisi Üzerine, Din ve Ahlak Felsefesi* (Editör), *Din Felsefesi* (Editör), *Din Felsefesi El Kitabı* (Editör, M. S. Reçber ile birlikte).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11

GİRİŞ
DİN FELSEFESİNİN KONUSU OLARAK VAHYİN ELE ALINIŞI

1. Vahyin Kelime Anlamı 15
2. Vahiy Teriminin Kullanılış Şekilleri 20
   a. Büyük ve Küçük Vahiy 20
   b. Tabiî Vahiy 20
   c. Özel Vahiy 23
3. Vahyin Unsurları 26
   a. Vahyin Öznesi 27
   b. Vahyin Alıcısı 30
   c. Vahyin Vasıtası 30
   d. Vahyedilen Şeyin Neliği 31
4. Modern Batı Düşüncesinde Vahyin Ele Alınışı 36
   a. 17. ve 18. Asır Düşüncesinde Vahiy 36
   b. 19. Asır Kıta Avrupa'sı Protestanlığında Vahiy 39
   c. 19. Asır İngiltere'sinde Vahiy 41
   d. 20. Asırda Vahiy 43
5. Vahiy ve Bilgi 48

BİRİNCİ BÖLÜM
VAHYİN MAHİYETİ (NELİĞİ) MESELESİ

A. Önerme Merkezli Vahiy Anlayışı 65
1. Muhafazakâr Evangelik Akım 67
   a. Evangelik Akım ve Kitab-ı Mukaddes 67
   b. Evangelik Akım ve İman 69
2. Katolik Yeni-Skolastik Akım 69
   a. Yeni-Skolastik Akım ve İman 71
   b. Yeni-Skolastik Akım ve Kitab-ı Mukaddes 72
3. Modelin Değerlendirilmesi 74

B. Kişi Merkezli Vahiy Anlayışları 79
1. Tarihî Olay Olarak Vahiy Modeli 82
   a. William Temple ve Vahiy 83
   b. Helmut Richard Niebuhr ve Vahiy 88
   c. Modelin Değerlendirilmesi 98

2. Tanrı ile Yüzyüze Gelme Tecrübesi Olarak Vahiy Modeli (Diyalektik Model) 101
a. Diyalektik Model ve Kitab-ı Mukaddes 107
b. Diyalektik Model ve İman 109
c. Modelin Değerlendirilmesi 110
3. Yeni Bir Farkında Oluş Hâli Olarak Vahiy Modeli 112
a. Paul Tillich ve Vahiy 113
b. Vahiy ve Vecd 116
c. Vahiy ve Mucize 118
d. Modelin Değerlendirilmesi 120

C. Vahiy Modellerinin Karşılaştırılması 122

İKİNCİ BÖLÜM
VAHYİN TEMELLENDİRİLMESİ VE DOĞRULANMASI

A. Vahyin Temellendirilmesi 131
B. Vahyin Doğrulanması 141
1. Vahyin Doğrulanması ile İlgili Deliller 142
a. Dahilî Deliller 143
b. Vahyin Doğrulanması ile İlgili Harici Delil: Mucize 144
2. Teist Düşünce'de Mucizenin Yeri 145
a. Mucizenin Tanımlanması 147
b. Mucizenin Delillendirilmesi / Kanıtlanması 160
c. Mucizenin Ahlâkîliği 167

Sonuç 169
Kaynakça 186

Bu çalışmamı iki değerli hocama,

Prof. Dr. Necati Öner
ile
Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay'a
ithaf ediyorum.

ÖNSÖZ

Dinin en temel kavramlarından birisi olan vahiy; Tanrı, iman, kutsal kitap, teoloji ve mucize anlayışlarının şekillenmesinde rol oynayan anahtar bir kavram durumundadır. Bu sebeple teoloji ve diğer din bilimleriyle ilgili çalışmalarda, vahyin anlaşılması önem kazanır.

Öğrenme, öğretme ve bilgilendirme ile olan yakın ilişkisinden dolayı, filozoflar da vahiy kavramıyla bir şekilde ilgilenmek durumunda kalmışlardır.

Sahip olunan vahiy anlayışı, din anlayışını da şekillendirir. Nasıl bir vahiy anlayışına sahip olduğu bilinmeyen bir düşünürün, dinin temel kavramları hakkında söylediklerini tam olarak kavramak mümkün olmaz. Bundan dolayı özellikle Batı düşüncesinde din ile ilgili yazılanların doğru değerlendirilmesi için, Batı düşüncesindeki vahiy anlayışının bilinmesine ihtiyaç vardır.

Vahiy konusunu başlangıçta herhangi bir sınırlama yapmaksızın çalışmaya başladım. Vahiyle ilgili Türkçe yazılmış felsefî müstakil bir eserin olmayışı, konu ile ilgili İngilizce eserlere yönelmeme sebep oldu. İngilizce eserler, vahyin İslam düşüncesindeki anlamı ile Batı düşüncesindeki anlamının çok farklı olduğunu ortaya koydu. Bu sebeple vahiy ile ilgili çalışmayı 'Batı düşüncesi' ile sınırlandırmayı uygun buldum. 'Batı düşüncesi' ifadesi, vahyin bu çalışmada 'İslam düşüncesi' çerçevesinde ele alınmadığını belirtmek içindir.

XVI. asra kadar Batı düşüncesine, '*ilahi hakikatlerin önerme formunda özel bir yolla bildirilmesi*' şeklinde ifade edilebilecek olan geleneksel vahiy anlayışı hakimdir. İleride ayrıntılı olarak anlatılacak sebeplerden dolayı, XVII. ve XVIII. asırlarda vahiyle ilgili tartışmalar yoğunluk kazanmıştır. Bu dönemde yapılan tartışmalar, vahyin imkânı ve lüzumu üzerinde yoğunlaşmıştır. Büyük çapta Aydınlanma felsefesinin tesiri ile canlılık kazanan 'tabiî din' ve 'deist ulûhiyet' anlayışlarının sonucunda, akıl-vahiy ilişkisi ile ilgili sonuç alınamayan yoğun tartışmalar, uzun süre devam etmiştir.

XVIII. asrın sonları ile XIX. Asırda, vahiyle ilgili tartışmaların merkezi değişmiştir. Bu dönemdeki tartışmalar, vahyin imkânı ve lüzumundan ziyade, vahyin mâhiyeti/neliği üzerinde yoğunlaşmıştır.

Modern dönemde vahyin neliği ile ilgili geleneksel anlayıştan mahiyet itibariyle farklı vahiy teorileri ortaya çıkmıştır. '*Kişi merkezli vahiy anlayışı*' üst başlığı ile ele aldığım bu vahiy anlayışları, İslam düşüncesine yabancıdır. Bundan dolayı da tam olarak anlaşılmaları oldukça zordur; bu teorileri savunan bazı düşünürler de vahiyle ilgili pek çok konunun 'muamma' olduğunu ifade ederler. Modern dönemin bu vahiy teorilerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koyabilmek maksadıyla, çalışmayı, Batı düşüncesinin modern dönemi ile sınırlandırmayı daha uygun gördüm.

Çalışmayı Giriş ve Sonuç kısımları hariç iki bölüme ayırdım. Giriş kısmında din felsefesinin bir konusu olarak vahyin problem alanı belirlenmeye çalışıldı. Burada vahyin kelime anlamı, terim olarak kullanılış şekilleri, *öznesi*, *alıcısı*, *vasıtası* ve *muhtevası* gibi vahyi oluşturan unsurlar üzerinde yoğunlaşıldı. Ayrıca XVII. asırdan günümüze kadarki dönemde vahyin ele alınış tarzı üzerinde ana hatları ile durulduktan sonra '*vahiy-bilgi ilişkisi*' ele alındı.

Birinci Bölümü Modern dönem Batı düşüncesinde '*vahyin mâhiyeti/neliği*' meselesine ayırdım. Modern Batı düşüncesindeki vahiy anlayışları, mâhiyet itibariyle, temelde ikiye ayrılmaktadır. Bunlar; '*önerme merkezli*' ve '*kişi merkezli*' vahiy anlayışları diye isimlendirilmektedir.

Önerme merkezli anlayış, bizim dinî literatürümüzde dinî bir terim olarak vahiy denilince anlaşılan kavrama tekabül eder. Bu vahiy anlayışının modern Batı düşüncesindeki savunucuları muhafazakar Evangelikler ile Katolik yeni-skolastiklerdir. Bunların görüşlerinden hareketle, önerme merkezli vahiy anlayışına tekabül eden iman ve kutsal kitap anlayışları da açıklanmaya çalışıldı.

Kişi merkezli vahiy anlayışı, kendi içindeki görüş farklılıklarından hareket ederek üç kısım halinde incelendi. Bunlardan '*tarihî olay*' formundaki vahiy anlayışı, William Temple ve Helmut R. Niebuhr'un görüşleri çerçevesinde ele alındı. '*Tanrı ile yüzyüze gelme tecrübesi*' olarak vahiy anlayışı, Emile Brunner, Rudolf Bultmann ve Karl Barth'ın görüşleri çerçevesinde açıklandı. '*Yeni bir farkında oluş hâli*' olarak vahiy anlayışında ise ağırlıklı olarak Paul Tillich üzerinde duruldu. Bu anlayışların vahiy konusunda ulaştıkları sonuçlar, değişik açılardan değerlendirme konusu yapıldı.

Vahyin mâhiyetine ayırdığım Birinci Bölümün her alt başlığı, esasen müstakil bir çalışma konusu olacak kadar geniştir. Vahyin mâhiyetiyle ilgili olarak Batı düşüncesinin özellikle modern döneminde ortaya çıkan çeşitlilik konusunda genel bir fikir verebilmek için, konuyu oldukça geniş bir açıdan ele alma zarureti ortaya çıktı. Bu sebeple bu bölümde ele aldığım her vahiy modelinin birinci el kaynaklarına gitme imkanım olmadı.

İkinci Bölüm *vahyin temellendirilmesi ve doğrulanması* meselesine ayrıldı. Önce vahyi temellendirmenin hangi şartlarda mümkün olduğu üzerinde duruldu. Bunun teist bir ulûhiyet anlayışının kabulü ile mümkün olduğu anlaşılınca, teist ulûhiyet anlayışını belirgin kılacak kadar Tanrı'nın sıfatları üzerinde yoğunlaşıldı. Daha sonra vahyi doğrulamak üzere müracaat edilen klasik ve modern delillerin özelliklerine dikkat çekildi. Vahyi doğrulamak üzere müracaat edilen *mucize* ile ilgili felsefi tartışmalar incelendi. Bu çerçevede Hume'un mucize tanımı ve itirazları değerlendirildi. Mucizenin vahyi doğrulayacak kadar sağlam bir delil olup olmadığı sorgulandı.

Sonuç kısmında vahiy ile ilgili modern Batı düşüncesinde gelinen nokta, ulaşılan sonuçlar ve klasik anlayıştan farklı yeni bir vahiy arayışına sevk eden sebepler değerlendirilmeye çalışıldı.

Konu tamamen farklı bir kültür açısından ele alınınca, o kültüre has kavramları tam olarak karşılamak her zaman mümkün olmadı. Bu sebepten dolayı, bazen yeni terimler üretme, bazen kullandığımız Türkçe kavramın yanında İngilizcesini gösterme, bazen de sadece İngilizcesini kullanma yoluna gidildi.

Çalışmayı başından sonuna kadar okuyup ufkumu açan değerlendirmelerde bulunan Hocam Prof. Dr. Necati Öner'e, Prof. Dr. Mualla Selçuk'a, Prof. Dr. Ömer Özsoy'a, Doç. Dr. Mehmet Katar'a, Yrd. Doç. Dr. M. Sait Reçber'e, Dr. Ali İsra Güngör'e, Ar. Gör. Engin Erdem'e, ve Ar. Gör Kazım Arıcan'a; çalışmayı kısmen okuyan Prof. Dr. Mustafa Erdem'e, Prof. Dr. Nahide Bozkurt'a ve Yrd. Doç. Dr. Sabri Erdem'e teşekkür ediyorum.

Görüşlerinden her zaman istifade ettiğim, bu çalışmada özellikle Fransızca kaynaklardan yararlanmamı sağlayan Hocam Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay'a, Yurtdışından kaynak temin etmede yardımcı olan Doç. Dr. Tahsin Görgün, Doç. Dr. Mustafa Sinanoğlu ve Dr. M. Besim İsmailefendioğlu'na teşekkür ediyorum. Ayrıca görüşlerinden, soru ve eleştirilerinden istifade ettiğim hocalarım, arkadaşlarım ve öğrencilerim oldu. Onlara da müteşekkirim.

Prof. Dr. Recep Kılıç

Giriş

Din Felsefesinin Konusu Olarak Vahyin Ele Alınışı

1. VAHYİN KELİME ANLAMI

Vahiy kelimesi, Arapça'da "gizlice veya hızlı bir şekilde bildirmek, konuşmak, ilham etmek, imâ ve işarette bulunmak, fısıldamak, emretmek"[1] gibi anlamlara gelir. İngilizce'de vahiy karşılığında kullanılan '*revelation*' kelimesinin ilk veya esas anlamı "bilgiyi insana ilahî ve tabiatüstü bir yolla bildirmek veya açıklamaktır."[2]

İngilizce'de vahiy karşılığı kullanılan 'revelation' kelimesi;

> "Latince 'revelatio' kelimesinden türemiştir. *Revelatio;* 'açıklamak, ifşâ etmek, örtüsünü kaldırmak, göz önüne sermek' gibi anlamlara gelmektedir. Latince 'revelatio' kelimesi bu özel anlamını, Kutsal Kitab'ın Latince çevirisinde ve Kilise Latincesinde Yunanca '*apokalypsis*' kelimesini tercüme etmek üzere kullanılmasından kazanmıştır. Yunanca apokalypsis kelimesi Yeni Ahitte; gelecek, âlem ve özellikle de Tanrı hakkındaki gizli hakikatlerin, ilahî bir yolla örtüsünün kaldırılmasına işaret etmek için kullanılmıştır."[3]

Dinler tarihçileri vahyin, en azından fikrinin, bütün kültürler ve bütün dinlerde mevcut olduğunda fikir birliği içindedirler. Hendrik Kraemer; dünya dinlerini vahiy dinleri (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam) ve tabiî dinler (diğerleri) olmak üzere iki gruba ayırır.

---

[1] İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. XV, Beyrut 1956, s. 381.

[2] *The Shorter Oxford English Dictionary*, ed. by C.T.Onions, c.II, Oxford 1983, s. 1819.

[3] Dunn, James D.G., "Biblical Concepts of Revelation", *Divine Revelation*, ed.by Paul Avis, Cambridge 1997, içinde s. 1; ayrıca bkz: A. Dulles, *Models of Revelation*, New York: Orbis Books, 1996, s. 19.

Bununla beraber, bu ayırım "tabiî din diye isimlendirilen ikinci gruptaki dinlerin bütünüyle vahiyden uzak olduğu mânâsına gelmez. Daha geniş anlamında 'ilkel' olanlar da dahil bütün dinler, bir anlamda vahiy dinleri olarak isimlendirilebilir."[4]

İlkel dinlerin bile 'vahiy dini' olarak kabul edilebileceği fikri, vahye yüklenilen anlama bağlı olarak kabul veya reddedilecek bir konudur. Vahyin anlamı üzerinde ileriki sayfalarda derinleştikçe Kraemer'in fikri daha anlaşılır hâle gelecektir. Vahyin dindeki merkezî yerini vurgulamak konusunda John Baillie, Kraemer'den daha ileri bir noktadadır. Çünkü Baillie'e göre "dinleri birbirinden ayıran esas özellik; onların bir kısmının vahye dayanmaları, diğerlerinin dayanmamaları değil; vahyin muhtevası hakkında sahip oldukları farklı inançlardır."[5]

Görüldüğü gibi Batı düşüncesinde vahiy karşılığında kullanılan "*revelation*" kelimesi; ya 'belirli hakikatlerin insan için bir bildirim yoluyla bilinir kılınması', ya da 'gizli olan bir şeyi gizleyen örtüsünün kaldırılması yoluyla bilinir kılınması' anlamına gelmektedir. Vahyin sadece 'bildirim' anlamını esas alan düşünürler olduğu gibi, 'gizli olan şeyi gizleyen örtüsünün kaldırılması' anlamını esas kabul edenler de vardır. Mesela John Baillie vahyin 'gizli olan şeyin örtüsünün kaldırılması' şeklindeki anlamını esas alarak şu tanımı yapar:

> "Vahiy; *kelimesi kelimesine, önceden gizli olan bir şeyi ifşa edip açığa çıkarmak için, o şeyi gizleyen örtüyü kaldırıp gözönüne koymak anlamına gelir*. Bir şeyi ifşa edip açığa çıkarmak; örtüsünü kaldırmak, meydana çıkarmak manasına gelir, fakat normal kullanımda keşfetmek anlamına gelmez. Bir şeyi kendim için keşfederim, fakat onu başkasına gösterir, ifşa ederim. Veya kendimi aktif olarak düşündüğümde bir şeyi keşfettiğimi, pasif olarak düşündüğümde ise bir şeyin bana ifşa edildiğini söylerim."[6]

---

[4] Kraemer, *The Christian Message*, s. 142; John Baillie, *The Idea of Revelation in Recent Thought*, London: Oxford University Press 1956, s. 44'den nakil; dinlerin vahiy ile ilişkileri hakkında ayrıca bkz: William P. Alston, "Revelation and Miracle", *Religious Belief and Philosophical Thought: Readings in the Philosophy of Religion*, ed.by W.P.Alston, New York 1963, içinde, s. 389-390.

[5] J. Baillie, a.e., s. 45.

[6] J. Baillie, a.e., s. 19; ayrıca bkz: Nicholas Wolterstorff, *Divine Discourse: Philosophi-*

İster bir hakikatin 'bildirim' yoluyla bildirilmesi anlamında olsun, isterse gizli olan şeyin örtüsünü açarak bilinir kılınması anlamında olsun, her iki durumda da vahyin; bilme, öğrenme ve bilgi ile çok yakın bir ilişkisi vardır.

> "Vahiy kavramını filozoflar için ilginç hâle getiren, ilahî vahiy kavramını da teolog ve inananlar için hayatî bir konu kılan, vahyin bu bilmeye, öğrenmeye ve bilgiye dönük yönüdür. İnsanların birtakım şeyleri öğrenme yollarından birisinin, o şeylerin onlara açıklanması, bildirilmesi anlamında 'vahiy' olduğu açıktır. Diğer öğrenme yolları ise, keşfetmek, ispat etmek ve araştırmaktır."[7]

Vahiy kelimesi, dile getirdiğimiz bu anlam çerçevesi ile sınırlı değildir. Çünkü vahyin çok daha geniş bir anlama gelecek şekilde kullanılması sözkonusudur. Sözünü ettiğimiz bu geniş anlam içeriği ile kullanıldığında, kazanılan her türlü bilginin, kavranılan her türlü hakikatin 'vahyedilmiş' olduğunu kabul etmek mümkün hâle gelebilmektedir. Vahyin sözünü ettiğimiz bu geniş anlamda kullanımına Baillie, R. F. Alfred Hoernle gibi idealist bir düşünürden örnek verir.[8]

Her türlü geçerli bilginin ve kavranılmış her türlü hakikatin vahiy ürünü olarak kabul edilebileceği bu anlayışa göre, bilgi, insan zihninin faaliyetinin bir ürünüdür; fakat bu faaliyette zihin yaratıcı değil, pasiftir. Buna göre, zaten orada varolan şeyin bilgisinin dışında geçerli bir bilgi kalmamaktadır. Çünkü bilen zihin; dikkat etme, seçme ve yorumlama açılarından aktif olmakla beraber, neticede 'kendisine sunulan şeye' dikkat etmek ve yorumlamak zorunda kalmaktadır. Bu sebeple zihin aktif olduğu kadar da pasif durumdadır. Bu bakımdan, en sıradan bir bilginin bile doğasını analiz etme teşebbüsünde vahiy kelimesine müracaat etme zorunluluğunu duyan idealist bir filozofun şu ifadeleri dikkat çekicidir:

---

cal Reflections on the Claim that God Speaks, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, s. 24.

[7] Helm, Paul, *Divine Revelation: The Basic Issues*, London: Marshall Morgan & Scott, 1982, s. 1.

[8] J. Baillie, a.e., s. 19 - 26.

> "Bir şeyi algıladığımızda şüphesiz aktifizdir - dikkat eder, seçer ve ilgimizi yoğunlaştırırız. Fakat algıladığımız şey, bizim dışımızda orada olan bir şeydir; bizim seçimimizin ürünü olmadığı gibi, yaptığımız bir şey de değildir. Düşünürken aktifizdir, fakat düşündüğümüz şey, yani düşüncenin objesi kendisini bize açar, bu anlamıyla vahyeder. Bu durumda düşüncemizi yönlendiren, düşüncenin objesi olmaktadır. Bu tür konular üzerinde düşündüğümüz zaman, zihnimizin 'faaliyeti', farklı bir çehre kazanmaya başlar, neredeyse pasifliğe geçme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Pek çok açıdan zihnimizin faaliyetinin, zihnimizi obje veya içerik olarak dolduran şeyin faaliyeti olduğunu söylemek daha doğru gözükür. Eğer 'ben düşünüyorum' demek hakikatin bir yüzü ise, 'dünya düşünceme kendisini vahyediyor' demek hakikatin diğer yüzüdür."[9]

Vahiy kelimesinin anlamını, 'kazanılan her türlü bilgiyi, kavranılan her türlü hakikati' "vahyedilmiş" sayacak kadar genişletmenin, vahiy kelimesini 'mecazi' anlamda kullanmak manasına geldiğini öncelikle belirtmemiz gerekir. Din felsefesi literatüründe tartışma konusu edilen, vahyin bu mecazi anlamı değildir; çünkü vahyin bu mecazi anlamı, kelimenin dindışı kullanımı için söz konusudur. Vahyin bu geniş anlamına dikkat çekmenin sebebi, teologların "vahyedilmiş bilgi" ile "rasyonel bilgi" arasında yaptıkları ayırımın zannedildiği kadar kolay yapılabilecek bir ayırım olmadığını göstermek içindir.[10]

---

[9] R.F. Alfred Hoernle, *Idealism as a Philosophy,* London and New York, 1927, s. 71; J. Baillie, *a.e.*, s. 20'den nakil. Aynı çerçevede Aritmatiğe ait bir problemin doğru cevabı, önümüzdeki şekiller tarafından determine edilmiş bir cevap olmaktadır. Düşüncemin geçerli olması, önümde duran olgularla uyumlu olmasına bağlıdır. Bu anlamda olgular düşüncemi yönlendirmektedir. Burada insanın, olguları, düşüncenin kanunları vasıtasıyla kullandığı söylenebilir. Buna cevap olarak düşüncenin kanunları ile tabiat kanunu adı verilen kanunlar arasındaki farka dikkat çekilir. Tabiat kanunları, tabiatın nasıl işlediğini bildiren kanunlar olduğu halde düşüncenin kanunları bize zihnin nasıl işlediğini söylemezler; onların söyledikleri şey zihnin nasıl işlemesi gerektiğidir. Bu sebepten onlar, düşüncenin kanunları olmaktan ziyade, düşünce için konulan kanunlardır. Daha doğrusu bunlar, doğru bilgiyi elde etmek için zihnin uymak zorunda olduğu kanunlardır.

[10] Bu çerçevede Baillie şunları söyler : Bu konuya dikkat çekmek önemlidir çünkü pek çok teolog, "ilahî vahiy" ile "rasyonel bilgi" diye isimlendirdikleri şey arasında açık bir ayırım yapma ya da yapılmış olan ayırımı muhafaza etme arzularını o kadar kolay gerçekleştirebileceklerini düşünüyorlar ki sanki "ilahî vahyin bize verilmiş

Kısaca ifade etmek gerekirse, dinî bir kavram olarak vahiy, her zaman kişisel bir ilişki içinde yer alır. Dinî kullanımında vahiy; bir objenin bir sujeye olan vahyi değil, suje'den suje'ye olan bir vahiydir. Bu, "vahyin teolojik anlamını, her türlü geçerli bilginin vahiy olarak kabul edilebildiği bir anlamdan ayırdeden ilk özellik"[11] durumundadır. Dinî kullanımında söz konusu olan bu vahyedici suje, zât olarak anlaşılan Tanrı'dır.

olan bir şey olduğunu, oysa rasyonel bilginin kendimiz için bizim yarattığımız bir şey olduğunu ve sanki birincinin kavranılmış olan gerçekliklerden başlamak suretiyle açıklanması gerektiğini, halbuki sonuncusunun kavrayan zihinden başlamak suretiyle açıklanabileceğini" söylüyorlar. Böylece vahyin itibarını yüceltmek için aklın itibarını düşürmek gibi bir suç işlemiş oluyorlar. Gerçek şudur ki, ne doğru bilgi ne de geçerli algılama veya düşünme işinin hiçbirisi, insanın gayesinden başlamak suretiyle açıklanamaz - bu insani gaye, benim kabuğu içindeki bezelye tanelerinin sayısını algılamam olabileceği gibi, Tanrı'nın varlığı lehinde bir delili keşfedişim de olabilir. Her iki durumda da benim bilgim ancak yüzyüze geldiğim gerçeklik tarafından determine edildiği müddetçe, geçerli olur. Sonraki durumda yüzyüze geldiğim gerçeklik, Tanrı'nın kendisi olmayabilir. Bu gerçeklik, sadece Tanrı'ya işaret eden olgulardan ibaret olabilir. Böylece her türlü bilgi hakkında sanki vahyedilmiş gibi konuşulmasının sebebini anlayabiliriz. "Fakat bu durumda Kitab-ı Mukaddes'in bahsettiği vahiy, bunun sadece özel bir durumu mudur? Bu sadece şu anlama gelir mi: 'Tıpkı diğer objektif gerçeklik gibi Tanrı, bizden bağımsız olarak bilinmeyi bekler bir halde oradadır ve bizim onun hakkındaki bilgimiz, inceleme sonucunda Onu gerçekte bulduğumuz şey ile kontrol edilmesine razı olduğumuz oranda doğru ve geçerlidir." Baillie, *a.e.*, s. 22-23.

[11] Baillie, *a.e.*, s. 24.

2. VAHİY TERİMİNİN KULLANILIŞ ŞEKİLLERİ

Terim olarak vahiy çok farklı şekillerde kullanılmaktadır. Biz bunlardan şu üçü üzerinde duracağız: a. Büyük ve küçük vahiy, b. Tabiî vahiy, c. Özel vahiy

a. Büyük ve Küçük Vahiy

Vahyi *'büyük (major)'* ve *'küçük (minor)'* olmak üzere ikiye ayıranlar vardır.[12] Küçük vahiy; kişilere, doğrudan doğruya kendilerini ilgilendiren meseleler hakkında verilen özel mesajlardır. Bu kullanımında vahiy, 'ilham' ile aynı anlama gelir.[13]

Büyük vahiy ise, dinin uygulanması açısından dünyayı sarsacak çapta önemi haiz olan büyük mesajları ifade eder. Vahiy ile ilgili yapılan teolojik ve felsefî tartışmaların neredeyse tamamı, 'büyük vahiy' adı verilen vahiy türü üzerinde cereyan etmektedir.

b. Tabiî Vahiy

Batı düşüncesinde sıklıkla *'tabiî vahiy'*den sözedilir. Ancak, 'tabiî vahy'e farklı zamanlarda farklı anlamlar yüklenmektedir.

---

[12] Bu konuda geniş bilgi için bkz: Swinburne, *Revelation from Metaphor to Analogy*, Oxford: Clarendon Press, 1992, s. 3; Swinburne, "Revelation", *Our Knowledge of God*, ed.by K. J. Clark, Kluwer Acedemic Publishers, Netherlands 1992, içinde, s. 115.

[13] Bu tür vahyin dinî metinlerde örneği çoktur. Bizim okuyucumuz için en açık örnek, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın annesine yapılan vahiydir. ***"Annene vahyedilmesi gerekeni vahyetmiştik. Musa'yı bir sandığa koy da suya bırak; su onu kıyıya atar, Bana da, ona da düşman olan biri onu alır…"*** (20. Taha, 38-39); ***"Musa'nın annesine: 'Çocuğu emzir, başına gelecekten korktuğun zaman onu suya bırak; korkma, üzülme, Biz şüphesiz onu sana döndüreceğiz ve peygamber yapacağız' diye vahyetmiştik."*** (28. Kasas, 7).

Burada tabiî vahye yüklenen anlamların üçüne işaret etmekle yetineceğiz.

Bir anlama göre 'tabiî vahiy'den; "güneşin batışı, deprem, kar fırtınası ve çöl rüzgarları gibi olaylar vasıtasıyla"[14] Tanrı'nın iradesini açığa vurması kastedilir. Bu, vahyin dinî kullanımı değildir.

İkinci bir anlamda ise 'tabiî vahiy' ile vahyin genel karakterine vurgu yapılır ve 'genel vahiy' ile neredeyse eş anlamlı olarak kullanılır.

> "Bu anlamında 'tabiî vahiy'; doğrudan doğruya bir aile, bir millet veya bir kilise gibi özel bir gruba verilmiş olan 'özel vahy'e karşıt olarak kullanılır. 'Özel vahiy', adıgeçen grupların üyesi olmayanlara hitap etmezken, tabiî vahiy evrenseldir ve herhangi bir grub arasında ayırım gözetmeyen bir niteliğe sahiptir. Herkese hitap eden böylesi genel bir vahyin en açık vasıtası olarak fizik tabiat görüldüğü için 'genel vahiy' ile 'tabiî vahiy' sık sık birbirinin yerine kullanılabilmektedir; ama bunlar aslında eş anlamlı değildirler."[15]

Batı felsefî teoloji geleneği içinde ikinci kullanımında 'tabiî vahiy' anlayışının arkasındaki esas fikir şudur: Sır olan Tanrı'nın bilinebilmesi, bizzat onun kendisini bilinir kılmasıyla mümkün olur. Tanrı'nın kendisini herkese bilinir kılabileceği alan ise tabiattır. Deninger bunu şu şekilde dile getirir: "Tanrı, özü itibariyle sır olan bir Tanrıdır. İnsanlar tarafından bilinebilmesi, O'nun kendisini ifşa etmesi ile ve ancak kendisini bilinir kıldığı kadarıyla mümkün olabilir."[16]

Tabiî vahyin bu ikinci kullanımının anlamını şu şekilde ifade etmek mümkündür: Tanrı kendisini fizik tabiatta (ifşâ edip açığa çıkarma anlamında) öylesine vahyetmiştir ki, bütün insanlar sadece bu vahye dayanarak Tanrı'nın varolduğunu kabul edebilirler.

Tabiî vahyin üçüncü kullanımında 'tabiî' kelimesi "doğuştan verilmiş"[17] anlamına gelir. Bu kullanımında 'tabiî vahiy', insanların Tanrı hakkında doğuştan sahip oldukları bilgi ile aynîleşir.

---

[14] P. Helm, *a.e.*, s.2.

[15] P. Helm, *a.e.*, s.4.

[16] J. Deninger, "Revelation", *The Encyclopedia of Religion*, ed.by, Mircae Eliade, c. XII, London 1987, içinde, s. 357.

[17] P. Helm, *a.e.*, s. 4.

Görüldüğü gibi, 'tabiî vahiy' denilince; Tanrı'nın kendisini, bütün insanların varlığını kabul edebilmelerini mümkün kılacak bir tarzda, vahyetmesi anlaşılmaktadır. Bu vahiy, insanlara doğuştan verilen bir bilgi türü şeklinde olabileceği gibi, Tanrı'nın kendisini fizik tabiatta ifşa etmesi şeklinde de gerçekleşebilmektedir.[18]

Tabiî vahiy anlayışına başvurmanın birbirinden farklı iki mantıkî gerekçesi vardır. Birisi, tabiatüstü bir vahiy anlayışını kabul etmeyen deistlerin gerekçesidir. Deistlerin tabiî vahyi kullanma gerekçelerine göre; madem ki Tanrı'nın varlığı hakkında herkes tarafından kabul edilen tabiî bir vahiy vardır; öyleyse, özel veya tabiatüstü türden herhangi bir vahiy iddiası zorunlu değildir. "Tabiatın ışığı, herkese Tanrı'nın varlığını ve görevlerinin neler olduğunu gösterdiği için Tanrı'nın sıfatları konusunda veya iradesinin ne olduğunu anlamak için Kutsal Kitab'a veya başka bir yere müracaat etmeye ihtiyaç yoktur. Tabiî vahiy yeterli olduğu için, tabiatüstü vahiy zorunlu değildir."[19]

Bu görüşü savunan deist yaklaşımın 17. ve 18.asırdaki temsilcileri arasında Lord Herbert of Cherbury (1581-1648), John Toland (1670-1722), Anthony Collins (1676-1729), Thomas Woolston (1669-1733) ve Matthew Tindal (1656-1733) vardır. Mesela Lord Herbert of Cherbury, beş temel ahlâkî ve dinî ilkenin her yerde ve her zaman kabul edilebilecek anlamda tabiî olduğunu iddia eder. Bunlar; Tanrı'nın varlığı, Tanrı'ya ibadet mecburiyeti, faziletin zorunluluğu, günahtan tövbe etmenin gerekliliği, bu dünyada ve âhirette ceza ve mükafat beklentisidir. Bu beş ilkeyi kabul etmek, Herbert of Cherbury'e göre "kurtuluş için yeterlidir."[20]

Tabiî vahye sadece deist düşünürler müracaat etmezler. Joseph Butler (1692-1752) gibi deizme karşı olan düşünürler de, tamamen farklı bir gerekçeden dolayı tabiî vahiy kavramına müracaat ederler. Tabiî vahye müracaat etmenin bu ikinci mantıkî gerekçesi, tabiatüstü bir yolla mucizevî bir şekilde gerçekleşen özel vahyin makul olduğunu temellendirebilmektir. Buna göre, tabiî vahiy eksiktir; dolayısıyla, tamamlanmaya ihtiyacı vardır. Butler "hernekadar tabiî

[18] Daha geniş bilgi için bkz: P.Helm, *a.e.*, s. 20-21.

[19] P.Helm, *a.e.*, s. 8; Deistlerin vahiy ile ilgili görüşleri için bkz: A.Dulles, *a.e.*, s. 4.

[20] P. Helm, *a.e.*, s. 8.